

Данило
ЯНЕВСЬКИЙ

*Відомі історії
нашої держави.
1781–1914 роки*

Друге видання

Харків
«ФОЛІО»
2022

Ця книга — продовження розповіді «Проект “Україна”: відомі історії нашої держави». Перші дві частини вийшли друком у видавництві «Фоліо» 2014 р. В них йшлося про держави, які існували на території сучасної України від середини X століття і до 1781 р. Того року окупаційна російська адміністрація ліквідувала те, що залишилося від станової козацької квазідержави, відомої в нашій історії під назвою Гетьманщина. Це стало можливим тому, що за 9 років до того відбувся перший, але не останній, поділ найбільшої тогочасної європейської Республіки — Речі Посполитої, «двоєдиної держави трьох народів» (руського, польського та литовського), трьома монархіями — Австрійською, Пруською та Російською.

III розділ РП, який стався в передостанній рік царювання російської імператриці Єкатеріни I, «стер її з політичної мапи Європи». А станом на середину XVIII ст. ця держава обіймала територію майже в 725 тис. кв. км, нараховувала 12,2 млн осіб. Росія (а ці відомості кожний охочий може знайти, наприклад, у виданні Дыбковская А., Жарын М., Жарын Я. История Польши с древнейших времен до наших дней. Под ред. А. Сухени-Грибовской, Э. Цезары-Круля) окупувала 45% населення та 62% території, Пруссія — відповідно 23% та 20%, Австрія — 23% та 18%. Окупація — стверджують ці автори — означала насамперед втрату політичних прав для всіх верств населення, збільшення податко-

Іван Мазепа-Калединський (1639—1709 рр.), гербу «Курч», князь Священної Римської імперії (1707—1709 рр.).

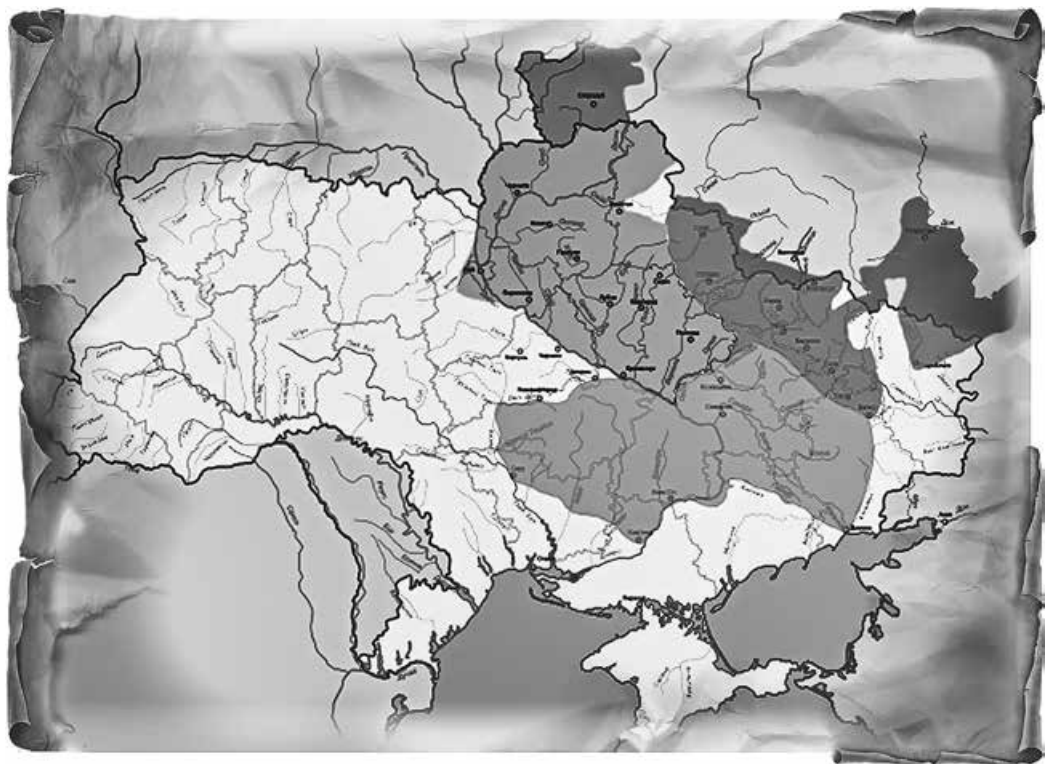
Напис на портреті:

Іоанн Мазепа, Верховний військовий головнокомандувач Запорозьких Козаків

Герб «Курч», який використовували шляхетські роди Великого князівства Литовського та Речі Посполитої — нащадки Гедеміна, засновника династії Великих князів Литовських та королів Польщі. Інший відомий титул І. Мазепа — *Kosakorum dux seu imperator Joannes Mazepa eques Ucrainae, opre Suecorum adiutus, regiam inter Kosakos adfectabat dignitatem/ Герцог або командир Козаків Іоанн Мазепа, верхник України, бажаної між козаками королівської гідності*

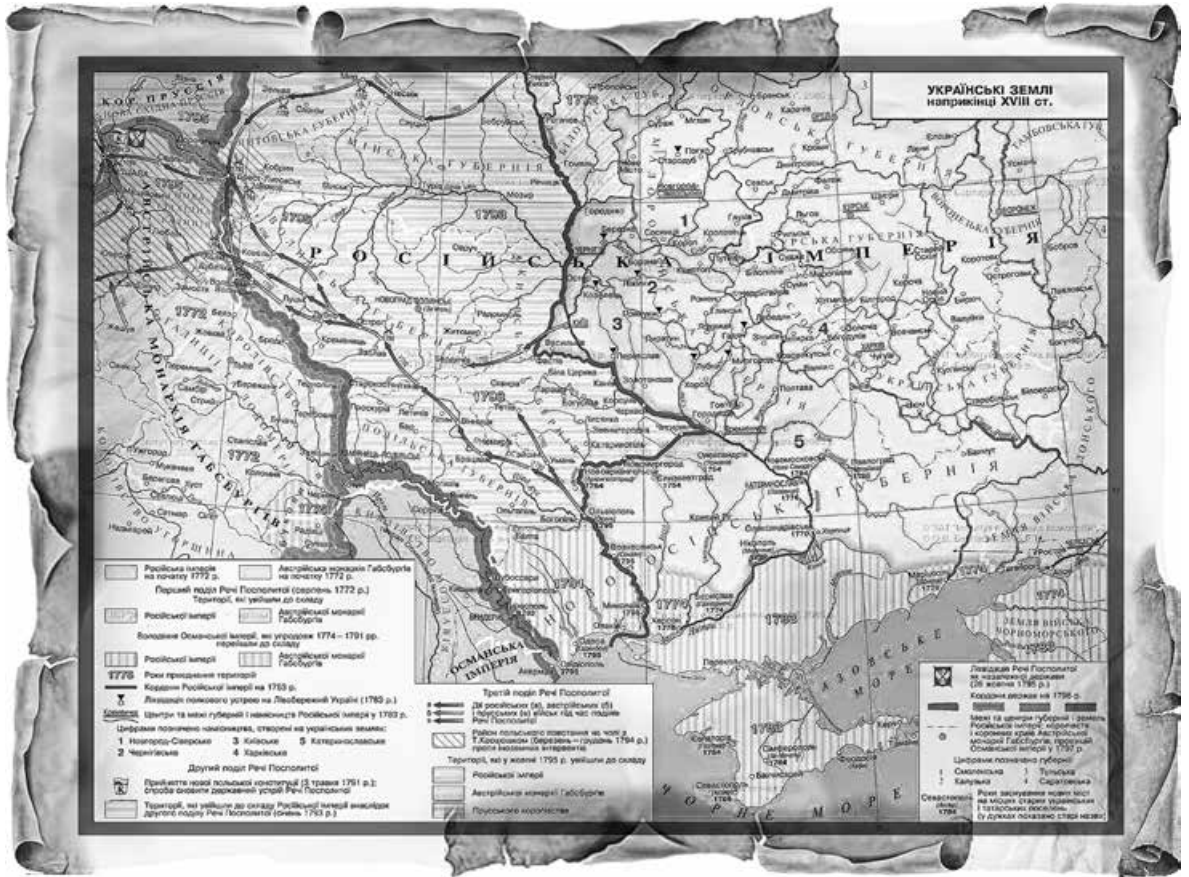

«Україна» у 1740—1750 рр.: Гетьманщина (синій колір),
Слобідські полки у складі Московського царства (зелений колір),
Військо Запорозьке Низове (незаконні збройні формування за дніпровськими
порогами, жовтий колір)

Панорама м. Глухів,
останнього
адміністративного
центру
(1708—1764 рр.)
козацького
квазідержавного
утворення
Гетьманщина.
Мал. зі сайту [http://
hlukhiv.com.ua/gal-
lery/old/59.html](http://hlukhiv.com.ua/gallery/old/59.html)

Територія сучасної України
у складі Російської імперії та монархії Габсбургів

Звернімо увагу: ані І. Мазепа, ані його попередники або наступники на посаді козацьких гетьманів/герцогів/головнокомандувачів жодним легітимним правителем Європи як державні діячі ніколи не визнавалися. Так само як і не визнавався державний статус т. зв. Гетьманщини, яка формально залишалася складовою невід'ємною частиною Речі Посполитої аж до часу остаточної та формальної окупації Російською імперією.

вого навантаження, обмеження конфесій, запровадження нових валют, митниць між єдиними колись економічними районами, підвищення цін, перейменування місцевостей, введення тяжкої військової повинності (відповідно від 12—14 років в Австрії та 25 років в РІ).

В науковій та популярній літературі можна знайти й інші цифри, але суті справи вони не міняють. За підрахунками Г. Дильонгової):

РІ відхопила 460 тис. кв. км: Білорусь, Литву, всю Правобережну Україну із Волинню, Київщиною та частиною Поділля з 6,9 млн люду населення. Попередній адміністративний устрій було негайно скасовано, окупована територія була поділена на 9 губерній: Віленську, Вітебську (Полоцьку), Волинську, Гродненську, Київську, Курляндську, Мінську, Могилівську, Подільську,

Австрія відтяла 130 тис. кв. км: Малопольщу, Червону Русь, частину Поділля, Мазовії та Підляшшя з 4,8 млн люду. З них створено «Королівство Галичини та Лодомерії», яке, в свою чергу, було поділено на округи,

Пруссія захопила Гданське Помор'я, Вармію, Великопольщу, частину Мазовії з Варшавою загальною площею 150 тис. кв. км, із 3 млн мешканців. Ці землі поділили на три провінції: Західну, Південну та Нову Східну Пруссію. Вони, в свою чергу, поділялися на департаменти та повіти.

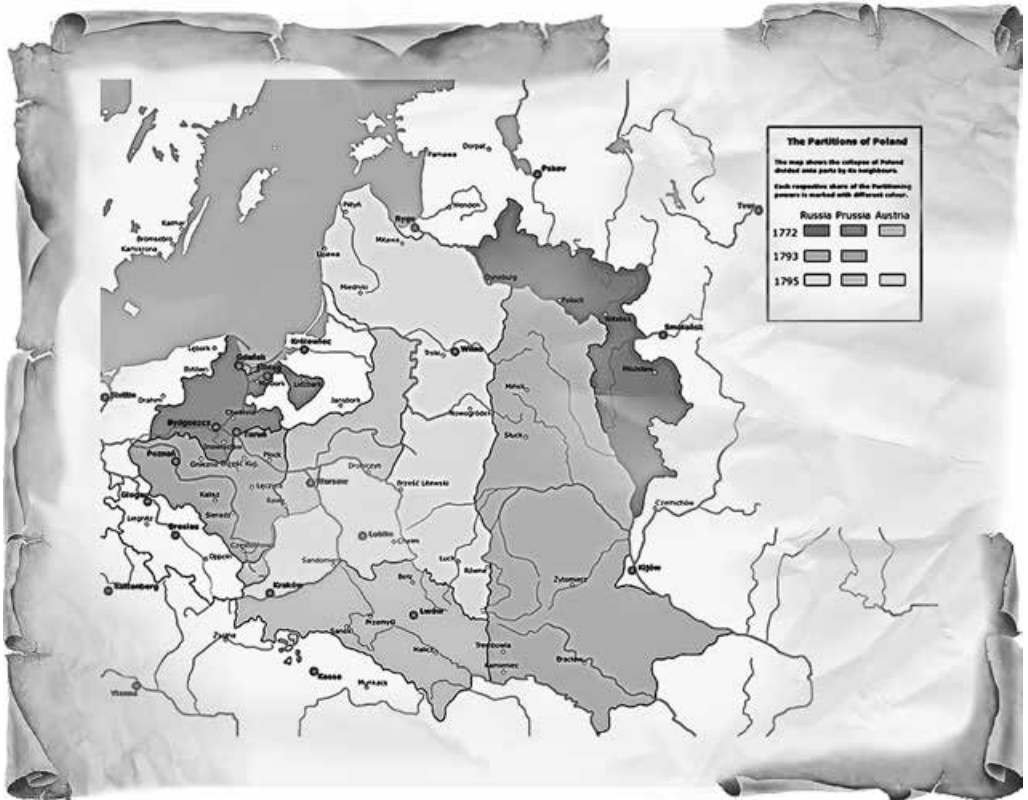
Погляньмо на деякі з цих цифр більш уважно. Якщо прийняти все населення окупованої РП/ВКЛ за 100%, то 73% з них — це неписьменні або малописьменні селяни, 17% — міські обивателі («міщани»), ну а 8% — це шляхта. І саме шляхта окупованих територій стала головним боєм для російських господарів. Подумаємо разом: за даними російського Мініюсту, станом на 1858 р. (тобто всього за 60 років після останнього поділу РП/ВКЛ) в 49 губерніях європейської частини РІ проживало 305 тис. дворян чоловічої статі, в т. ч. в 9 «західних губерніях» (тобто на території окупованої РП/ВКЛ. — Д. Я.) — більше 192 тис.

таких осіб. Іншими словами, 2/3 від загальної кількості цієї привілейованої соціальної групи, єдиного правлячого класу країни, були нащадками принципово іншої, ніж російська, політичної культури! За конфесійною ознакою, а ці дані наводить білоруський дослідник С. Самбук, на території Віленської, Вітебської, Гродненської, Мінської, Могилівської губерній більше 93% дворян /шляхти були римо-католиками, тобто голов-

ним чином поляками в поняттях тих часів. Отже, і це є цілком природним, що російський царат на окупованих землях РП/ВКЛ *«зіштовхнувся, — говорячи словами С. Самбука, — із широким опозиційним рухом серед місцевого дворянства»*.

Г. Дильонгова відзначає й іншу суттєву особливість окупації: *«Річ Посполиту було поділено без урахування її традиційного географічного поділу»*. У складі РІ одноmomentно опи-

Поділи РП. 1772 р., 1793 р., 1795 р.

нилося 2,1 млн римо-католиків, 1,6 млн греко-католиків (уніатів) і 2,8 млн православних з 6,9 млн населення колишньої Речі Посполитої. Велика кількість православних пояснюється тим, що після Другого та Третього поділів (тобто після 1793 та 1795 рр.) Єкатеріна II змусила величезну кількість уніатських парафій перейти на православ'я. Адже кількість православного населення перед поділами Речі Посполитої становила хіба півмільйона. Російськими підданими, очевидно супроти свого бажання, стали також півмільйона євреїв й маленькі групи вірних інших віросповідань. А таких налічувалося принаймні з десятків, включно з мусульманами, караїмами, протестантами різних відгалужень. І всі вони ДО російської окупації вільно відправляли свій культ. Прояви нетерпимості на релігійному ґрунті типу Варфоломіївської ночі, погромів юдеїв, якими рясніла історія деяких західноєвропейських держав, в РП/ВКЛ були в принципі неможливі. Віротерпимість — характерна ознака й держави Габсбургів. В Австрії, за даними Г. Дильонгової, з-поміж 4,8 млн осіб на загарбаних землях було 2,8 млн

римо-католиків, 1,7 млн греко-католиків і 0,3 млн євреїв.

Отже, «Проект “Україна”: відомі історії нашої держави» — одна з перших спроб «вписати» історію сучасних українських земель в загальноєвропейський контекст. Слідом за відомим дослідником Ф. Зайбтом («Блиск і вбогість Середньовіччя. Історія з початком і кінцем») автор виходив з того, що ця територія, тобто Центрально-Східна Європа, разом із Іспанією, Англією, Скандинавією, Південною Італією та Сицилією, належить, власне, до периферії Європи.

Йшлося і про те, що сучасна Україна також є спадкоємицею інтелектуального, політичного, соціального, духовного, культурного насліддя, успадкованого від шести найбільших світових імперій свого часу — Візантії, Чингизидів, Священної Римської, Оттоманської Порти, а після 1772 р. ще і Австрійсько-Угорської та Російської, та не підрахованої до сьогодні кількості інших держав — італійських, скандинавських, німецьких.

Йшлося і про те, що історію нашої країни та нашого народу неможливо уявити без фундаментальних впливів Римо-католицької та греко-право-

славної церков, протестантизму та його течій, численних чернечих згромаджень, духовно-лицарських орденів, неправославних християнських деномінацій (наприклад Вірменської церкви), юдаїзму, ісламу, різноманітних ізотеричних течій і так далі і тому подібне.

Йшлося про те, що історія наших пращурів (назвемо їх, для даного випадку, «протоукраїнськими») має, як мінімум, три характерних періоди, а саме:

від часів Сотворення — до Володимирового Хрещення (тобто до 988 р. н. е.),

від Хрещення — до Кревської унії (династичного союзу між Королівством Польща та Великим князівством Литовським 1385 р.),

від Кревської унії — до окупації РП/ВКЛ в 1772—1795 рр¹.

У перших частинах «Проект “Україна”: відомі історії нашої держави» йшлося і про те, хто, коли, де і, найголовніше, навіщо сконструював існуючі до сьогодні міфологічні схеми «української» історії та історії «українського» народу (який почав формуватися хіба аж у другій половині XIX століття) та відкинув реальну історію народу руського (який тепер з повним правом називає себе «українським») та історію його багатостолітнього буття в складі Речі Посполитої/Великого князівства Литовського.

Тут необхідно сказати декілька слів щодо дефініцій «народ» і «національність». Під «народом» особисто я розумію всіх без винятку людей, які проживали на території РП/ВКЛ. З «національністю» справи складніші. Згідно сучасних наукових уявлень,

¹ До слова, в сучасних українських, польських, білоруських та литовських наукових середовищах єдності з цього питання як не було, так і немає. Наприклад, білоруський дослідник Я. Яскевич підтримує такий варіант періодизації нашого спільного минулого:

- Полоцький (IX—XIII ст.),
- Литовсько-Білоруський (XIII — перша половина XVI ст.),
- Польський (1569 — кінець XVIII ст.),
- Російський (кінець XVIII ст. — початок XX ст.),
- Білорусь після повалення царизму.

ЗМІСТ

Про що і про кого йшлося в попередніх частинах цієї книги? 3

ВІДОМІ ІСТОРІЇ НАШОЇ ДЕРЖАВИ: ПРОДОВЖЕННЯ

XVIII століття	37
XIX століття	95
XX століття	244
Післяслово	283

